

Németh Ferenc

Magyar-örmények Bánát közéletében a 19. században

(2. rész)

Az ittebei és eleméri Kissek (Ákonczok)

A birtokszerző Kiss Izsák gazdag erdélyi jószágkereskedőként vásárolta meg 1781-ben az eleméri és ittebei birtokot s ezzel együtt nyert nemesi rangot is. Korábban az egész Közép-Bánát térségét bérelte.

Szüleinek halála után tetemes vagyont örökölt, s anekdotaszerző történet, hogy amikor a bécsi udvarban, árveréskor a tisztviselők megkérdezték tőle mennyi szarvasmarhája van, ezt felelte: „Nem tudom pontosan, de azt tudom, hogy közel tizenegyezer kutya vigyázza őket.” (Pavlov, 2010: 14.) Kiss Izsák összesen 64 3750 forint vételárat fizetett birtokaiért, 171 750 forintot az eleméri, 472 000 forintot pedig az ittebei birtokért. (Uo.) Sikerének titka az volt, hogy támogatta a bécsi udvar politikáját. Hadi szállító volt, s nagy mennyiségű élelmiszert adott el a katonaságnak viszonylag alacsony áron. (Uo. 17.) Szarvasmarhanyésztéssel és kereskedelemmel foglalkozott, s a jószágot rendszerint hajón szállította Bécsbe. (Uo. 22.) A 40 000 láncot kitevő birtoka egykor a monarchia déli részének legnagyobb uradalma volt. (Uo. 46.)

A legismertebb családtagja mindenképpen Kiss Ernő (1799–1849) aradi vértanú volt, a szabadságarc tábornoka. A család tagjai közül egyeseknek sikerült felzárkózniuk a magyar főnemesség sorába. Kiss Antal (1880–1971) követségi tanácsos 1911-ben szerzett bárói rangot. (Kálmán, 2011:20–25) Ugyancsak említésre méltó, hogy Antal édesapja, Miklós (1852–1909) császári és királyi konzul volt, édesanyja, Schratt Katalin (1853–1940) pedig bécsi udvari színésznő, akit érzelmi szálak föz-

tek Ferenc József császárhoz és királyhoz. (Uo.)

A szamosujvárnémeti Dánielek

A Dániel (vagy: Daniel) család ősei 1725. július 3-án III. Károlytól nyertek címeres nemeslevelet. A magyar-örmény főnemesi családok sorába emelkedtek, akár csak a Papok meg a Karátsonyiak. A család Torontál megyei ágának megalapítója a 19. század elején Dániel Pál (1822–1895) megyei aljegyző, járási főszolgabíró a későbbi 1848-as országgyűlési képviselő volt. Négy fia született: Pál, János, József és László. János (1852–1920) királyi tanácsos, Torontál megye alispánja volt (és Kiss Augustina (1822–1900) fia, azaz Kiss Ernő aradi vértanú unokája). László (1855–1929) is politikai karriert futott be: a 19. század második felében országgyűlési képviselő volt, majd Torontál vármegye alispánja, az 1890-es évek végén pedig Nógrád vármegye főispánja. Nos, Dániel László 1898-ban Kanakon építtetett magának kastélyt díszes parkkal egyetemben és ott élt családijával, noha hivatal egy ideig Torontál megye székhelyéhez, Nagybecskerekhez kötötte. (Németh, 2008: 26–28.)

A család két tagja, Dániel Béla (1828–1882) és Dániel László Arthur (1824–1888) az 1848-as szabadságharcban is részt vett (Bona, 2010:259–260). A Dánieleket egyébként négy aradi vértanú családjához fűzték rokoni szálak: a Kissekhez, Dessewffyekhez, a Lázárokhöz és a Vécseyekhez (Marcsók, 2010:239–255).

A főnemességet Dániel Ernő (1843–1923) érte el, aki jogot Temesvárott és

Budapesten tanult, majd karrierjét Temes vármegye hivatalaiban kezdte. 1870-ben lett a begaszentgyörgy kerület országgyűlési képviselője, s ezzel kezdetét vette sikeres politikai karrierje is. Egy ideig Nagybecskerek város meg a pancsovai kerület országgyűlési képviselője volt. Szervezője volt a nagybecskereki ármentesítő társulatnak, részt vett a Tiszavölgyi társulat megalakításában amellyel nagy érdemei voltak a nagyikinda-nagybecskereki vasútvonal megépítésében, hiszen a vasútvonalat építő társaság igazgatósági elnöke volt. 1895-ben kereskedelemügyi miniszternek nevezték ki s az i ideje alatt fejezték be a Vaskapu munkálatait. 1896-ban valószínűleg belső titkos tanácsos lett, bárói rangot és örökös főrendiházi tagságot nyert. Mindemellett az ezredéves ünnepségeket szervező bizottság elnöki tisztségét is betöltötte. (Kálmán, 2011:20–25.) Fia, Tibor (1878–1951) is apja példáját követve jogot végzett. Később parlamenti képviselő lett, s kiváló teniszezőként, sportemberként is hírnevet szerzett magának. (Uo.)

A családban (amelynek tagjai Bánátban fíképpen Kanakhoz, Óléchez Nagyájhoz és Nagybecskerekhez kötődtek) volt még aljegyző, szolgabíró, alispán és országgyűlési képviselő. (Borovszky, 1912: 539).

A bobdai Gyertyánffyak

A család tagjai 1796-ban költöztek Torontál megyébe. Gyertyánffy Antal, Lukács, Kristóf és János I. Ferenc királytól 1795-ben nyertek címeres nemeslevelet. Antal, Lukács és Kristóf Bobdát, Gyért és Tolvadiát nyerték adományul, a bobdai előnév használatára pedig 1806-ban nyertek engedélyt. A család tagjai közül néhányan Torontál vármegye tisztségviselői voltak s ott építettek ki közéleti karriert. Így, Gyertyánffy Dávid (1794–1878)

Torontál vármegye követe, alispánja majd főispánja volt. Dávid fia, Gyertyánffy Gyula (1823–1870) negyvennyolcas főhadnagy volt, aki Segesvárnál sebesült meg. Gyertyánffy László (1831–1890) Torontál vármegye alispánja volt, Gyertyánffy Ferenc (1846–1888) pedig a nagybecskereki királyi törvényszék elnöke. A család tagjai között volt még főszolgabíró, honvédeztárs, huszár főhadnagy, vértesszolgabíró, tartalékos huszárhadnagy és több földbirtokos. (Borovszky, 1912: 542)

Az eleméri Papok

A család eredeti neve Derder volt, s az elekesi előnevet használta (Gudenus, 2010: 672–673). Egyik legismertebb tagja Pap Simon (1828–1892) a 19. században megyei hivatalt viselt: Torontál vármegye törvényhatósági és közigazgatási bizottságának volt a tagja. (Kálmán, 2011:20–25) Fia Pap Géza (1864–1934) még fényesebb politikai karriert futott be: 1912-ben bárói rangot nyert. Pályafutása Nagybecskerekéről indult, ahol egy ideig ügyvédeskedett majd 1892-ben országgyűlési követ lett, később tagja az országgyűlés felsőházának. Pályafutásának tragikumuma, hogy a titulus megszerzője nem kötött házasságot így 1934-ben vele ki is halt a család bárói ága. (Uo.)

Az écskai Lázárok

Az écskai uradalom története visszanyúl a 18. század végéig, amikor is 1781 augusztusában az örmény származású Lázár Lukács (1727–1793) megvásárolta a mintegy 30 ezer holdas földterületet a kamarai birtokok bécsi árverésén. Lázárnak 217 ezer forintjába került az écskai uradalom, amelyet csakhamar mintagazdasággá fejlesztett (Németh, 2011:17–52). Mindössze néhány évtized alatt az écskai uradalom

(huszonöt holdas, párját ritkító parkjával együtt) neves mintabirtok lett: a keszthe-lyi Georgikon „érdemes testvére”, „az Alföld első georgikona” – ahogyan 1817-ben Vedres István fogalmazott. (Uo.) A piros kastélynak emlegetett, angol stílusú, tor-nyos, manzárdtetős úrilakot – amelyben Liszt is fellépett – a birtokszerező Lázár Lukács egyik fia, Lázár Ágoston (1768–1833) építtette a 19. század elején, pontosabban 1817-ben, de ünnepélyes felavatására 1820 nyarán került sor. (Uo.) Másik fia, Lázár János építtette az écskai római katolikus templomot. (Uo.)

A birtokszerező Lázár Lukács vetette még a 18. században „hamar felfedezte, hogy a marhatenyésztés nagyon kifizető-dő a császárság déli területein, ezért üzleti politikáját teljesen alárendelte a császári sereg minőségi hússal való ellátásának. Ennek érdekében haszonbérbe vette a végeláthatatlan gazdag mezők területét

Helyreigazítás

Kedves Németh Ferenc Úr!

A Füzetek 207. lapszámában írt dolgozatát örömmel olvastam, ám sajnálattal tapasztalom, hogy a magyar Bánság nevét románul (Banat) használja.

A hivatkozott 17-19. századokban különösen zavaró ez a tévedés egy magyar nyelvű írásban.

Éppen elég történelem- és névhamisítás sújtja az elcsatolt területeinket, szerintem nekünk óvnunk kellene ezeket a szellemi értékeinket. Aminek a földrajzi nevezék (és korabeli névhasználat) fontos része.

Gondolom, hogy jelzésem egyetértésre talál Önnél.

Üdvözlettel, Dobó Attila
(Szerk. megjegyzés: Többen is jelezték a helytelen névhasználatot, amit köszönünk.)

Dél-Magyarországon, és Kiss Izsák üzleti partnerével együtt a Belleje állami birtokot is Baranyában. (...) Az üzleti tisztesség és pontosság eredményeként Lázár Lukács nagyon hamar hírnevet szerzett a császári katonai körökben, és mint korának kiváló marhatenyésztő és húsfeldolgozó szakembere megkapja a császári osztrák–magyar hadsereg ellátmányozásának tiszteletbeli alezredesi címét” (Gazdag, 2010:177–229).

Ezt a tevékenységet fejlesztette és vite tovább Lázár Lukács fia, Ágoston, aki egyébként a császári hadsereg ezredese volt. A fejlődő écskai mintagazdaság, valamint a család kiterjedt üzleti kapcsolatai révén „a Lázárok és Écska falu neve hosszú éveken keresztül beleszövődött a császárság elit köreinek történetébe” (Uo.).

Lázár Ágoston feltehetően „katonai” vonalon, jeles hadiszállítóként kerülhetett kapcsolatba Esterházy Miklós birodalmi herceggel, aki fényes katonai pályát futott be, s aki 1817-ben a császári hadsereg tábornagya lett (amellet az Aranygyapjas rend lovagja és a Szent István-rend nagykeresztese). Nyilván állami és katonai érdekek is amellet szóltak, hogy a nagy szállítónak számító Lázár Ágostonnal ápolni kell nemcsak a kereskedelmi, hanem a baráti kapcsolatokat is. Ugyancsak Lázár Ágoston üzleti érdekeltsége is azt sugallta, hogy csakis jót tehet a magas rangú császári katonatisztekkel való barátság erősítése (Uo.).

A Lázár-család nemcsak Écskát birtokolta, hanem (földesúri joggal bírta) Jankahidát, Bégafőt, Lázárföldet, Zsigmondfalvát és Lukácsfalvát. (Borovszky, 1912:546)

Folytatjuk

(Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly, Vol. 4. No. 1. (2013 tavasz) II p.)

Buslig Lajos (1934–2013)

Nyughatatlan lelke már rég 2013. május 14-én a teremtőjéhez érkezett.

Porai 2014. május 11-én kerültek a Gyergyószentmiklósi Örmény temetőbe, amit oly nagyon, talán mindennél jobban imádott. Megszállottja volt a természetnek, s Gyergyószentmiklós egyik olyan barlangásza, aki elévületlenül érdemeket szerzett a Sűgő-barlang feltárásában. Az általa az 50-es évek közepétől elkezdett kutatómunka eredménye a szárazjárat megtalálása és feltárása. Mindig megtalálta azokat a társakat, akikkel együtt dolgozhatott. Lírai alkat lévén a barlang számos alakzata, képződménye viseli ma is azt a költőinek is minősíthető nevet, amit ő adott neki: meduza, mese világ, bagoly szem, bástya és minoret stb.

Építész volt, de életét lehetetlenné tették az elmúlt rezsimben. Találmányai sora eltűntek idegen fiókokban, vagy mások arattak sikert velük. Az utolsó cseppet a keserűség poharában az jelentette, amikor az illetékes szakemberek elfogadták a piz-zai ferde torony megmentésére készített tervét, ám az akkori hatalom megakadályozta, hogy kiutazzon a munkálatok vezetésére.

Fiataloknak, középiskolásoknak szervezett kirándulásokat, ismertette a Gyergyótermészeti csodáit, egy életre fertőzve meg a természet szeretetével.

Mindig tisztelettel értékelte mások munkáját, nem véletlen az sem, hogy az Ödön-terem elnevezéssel annak a néhai Garai Ödön tanárának állított emléket, aki a Sűgő-barlang feltárását újraindította, dr. Csiby

Andor és társainak a két világháború közötti években kezdeményezett feltáró és népszerűsítő munkája után. Buslig Lajos végleg hazatért kényszerű, önként vállalt száműzetéséből. Az erdélyi barlangászok, de nem csak ők, egy olyan elődöt tisztelhetnek benne, aki a feltárás mellett meglehetősen kezdetleges eszközökkel, de nagy szakértelemmel még a barlangok felmérésében is tudott sajátosat alkotni.

E vidék és e táj örök tüzelőt jelentett olthatatlan vágyai számára. Elszakadni akkor sem tudott az itteni történelektől, kiemelten a Sűgővel kapcsolatosaktól, amikor ezernél is több kilométer választotta el szülőföldjétől. Onnan is vitázott, javasolt, ötletekkel szolgált. Neheztelt, ha nem úgy történtek dolgok, ahogy ő elképzelte. Ízig-vérig gyergyói maradt. Most már poraival is táplálja a földet, ahonnan vétetett.

Ügyeljen rá az anyaföld! Emlékére pedig mi, és majd az utánunk jövők! Béke velled Lajcsi!

Dr. Gerőffy Ferencz
(Szerk. megjegyzés: A hamvak fele része Budapestről kerültek haza Gyergyóba, fele része pedig Dunabogdányba.)

